

PINTÉR MÁRTA ZSUZSANNA

EGY ISMERETLEN SZÍN LAP ESZTERHÁZY KÁROLY IDEJÉBŐL

A 17–18. századi aprónyomatványok¹ között az egyik legnagyobb csoport a színlapoké, amelyek korabeli megnevezése: *periocha*, *argumentum* vagy *programma*.² Ezek a 2–4, ritkábban nyolcleveles, nyolcad- vagy negyedréteg formájú nyomtatványok többféle funkciót is betöltöttek. Hasonlítottak a mai színházi plakátokra és műsorfüzetekre abban, hogy egy színházi előadáshoz készültek, s elsődleges funkciójuk a közönség informálása volt. Röviden ismertették a nézőkkel a darab tartalmát (összefoglalóan vagy jelenetenként), leírva a szcenikai megoldásokat, a helyszínt és a cselekmény (történeti, társadalmi) háttérét is. Ennek elsősorban a nyelvi korlátok miatt volt jelentősége: a latin nyelvű előadásokat könnyebb volt megérteni a leírt tartalom segítségével, akár latin, akár anyanyelvű volt a nyomtatott színlap. A 18. század elején nem ritkák a két-, vagy 3–4 nyelvű színlapok sem. A befogadást segítő szöveg később rövid olvasmányként, illetve az előadásra emlékeztető momentumként is szolgálhatott, mivel közölte az előadott darab címét, az előadás helyét és idejét is. Az információk közé tartozott a szereposztás (*Personae agentes*) is (bár ez többször el is maradt a színlapról), de nagy számban készültek olyan színlapok, amelyek nemcsak a szerepeket, hanem az előadásban részt vevő szereplők nevét (esetenként a származási helyét, az anyanyelvét, a társadalmi státuszát és életkorát) is tartalmazták. A nézőknek és a korabeli közvéleménynek egyaránt szóló információ volt a színlapokon az előadás mecénásának feltüntetése, illetve az az adat, hogy kinek a jelenlétében és a tiszteletére szólt az adott bemutató. Az információközlés mellett tehát a színlap a reprezentáció eszközeként is szolgált, funkciói között ott volt a pártfogó társadalmi presztízisének növelése, az adott világi vagy egyházi (főpapi) szerepnek való megfelelés teátrális gesztusa. A katolikus iskolákban ez a reprezentációs funkció még erősebben jelentkezett: a történelmi drámák közül elsősorban a magyar és a világtörténelmi drámák töltötték be ezt a szerepet, de (pl. Pázmány Péter vagy az egri

¹ Az aprónyomatványok a kisnyomatványok csoportjába tartoznak. Ez utóbbiak nem könyv jellegű dokumentumok, ez a kis terjedelmű, négy ívnél (48 oldalnál) vékonyabb nyomtatványok összefoglaló neve. Ide tartoznak a külön névvel megjelölt aprónyomatványok vagy egyleveles nyomtatványok, amelyek többnyire csak egyetlen lapból állnak. Ekkora terjedelműek általában a meghívók, gyászjelentések, plakátok, színlapok, prospektusok, röpiratok, különféle hirdetések stb., amelyek látszólagos jelentéktelenségük ellenére egyes esetekben igen fontos – például művelődéstörténeti – információkat hordozhatnak. A kisnyomatványok lehetnek csak grafikusak (fametszet, rézmetszet, rézkarc), csak szövegesek, illetve e kettő keverékei (pl. *ex libris*).

² A színlapok jelentőségéről elsőként Staud Géza írt, aki feldolgozta az ELTE Egyetemi Könyvtár színlapgyűjteményét, amelyet róla neveztek el. STAUD Géza: *A magyarországi jezsuita iskolai színlapok forrásai*, I. köt.: 1561–1773 (Fontes ludorum sceniorum in scholis S.J. Hungariae). Budapest: MTAK 1984, 32–35.

püspökök esetében) a mártírdráma is lehetett a reprezentáció egyik eszköze. A történelmi téma kapcsolódhatott egy-egy esemény ünnepi kontextusba emeléséhez (pl. Buda 1686. évi felszabadítása), de lehetett a főúri vagy főpapi mecénás kultuszának erősítője is. Ez utóbbira az Eszterházy, a Rákóczi, a Koháry és még jó néhány magyar főúri család jelenti a példát, akik tudatosan alakították ki saját imázsukat (akár fiktív) őspantheonjuk színpadi felhasználásával.

A színlapok tehát gyakorlati és eszmei célokat is betöltöttek, sőt (különösen a 17. században) esztétikai funkciót is vállaltak – elég megnéznünk a díszes színlap-illusztrációkat, a dekoratív nyomdai megoldásokat. Több száz nyomtatott színlapot ismerünk ebből az időszakból, de a színlapok „elhasználódása” miatt többségük ma unikális példány, értékes ritkaság, pedig jóval több előadáshoz készülhetett színlap, s ezeket általában 100-200 példányban nyomtatták ki. A nyomtatott színlapokon kívül ismerünk kéziratos színlapokat is: ezek egy része jól láthatóan a nyomda számára készített szöveg (tipográfiai is megelőlegezve a nyomdai változatot), más részük azonban olyan alkalmi, exkluzív színlap, amely csak egy-két illusztris vendég számára, zárt (vagy zártabb körű) előadáshoz készült. Ezekben az esetekben nem volt szükség nagyszámú, nyomtatott színlapra, elég volt egy díszes, kéziratos tájékoztató.

A színlapok döntő többsége a jezsuita rend magyarországi kollégiumaiban tartott előadásokhoz készült, de jónéhány piarista és ferences gimnázium is nyomtatott színlapot a bemutatóihoz, s ezeket más iskoláknak is megküldték. A színlapok legnagyobb csoportját ma az ELTE Egyetemi Könyvtár Staud-gyűjteménye őrzi, de jelentős számú drámaprogram van az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárában, a győri Egyházmegyei Könyvtárban, illetve a Magyarországi Piarista Rendtartomány Központi Könyvtárában is (az egri színlapok szintén ebben a négy gyűjteményben maradtak fenn). Ezek a kisnyomtatványok tehát elsősorban színháztörténeti forrásként jelentősek, de nyomdatörténeti, helytörténeti és genealógiai szempontból is kiválóan felhasználhatók.

Egerben 1700-ban lehetett találkozni először nyomtatott színlappal, a Dobó Istvánt és Telekesy Istvánt együtt dicsőítő előadáshoz egy nagyon részletes, 158 szereplőt felvonultató, 12 leveles nyomtatvány készült (Lőcsén).³ Ez a színlap nemcsak a szereplők nevét közli, hanem a származásukat, a lakóhelyüket és az anyanyelvüket is. Ennek alapján megállapítható, hogy a darabban hetvenhárom nemesi, ötvenöt nem nemesi származású diák lépett fel, mellettük huszonnyolc városi polgár (*civis*) szerepelt és hét előkelő származású diák. A szereplők majdnem száz magyarországi helységről érkeztek Egerbe, de a régió községeiből és városaiból (Szomolya, Mezőkövesd,

³ *Triumphus Gloriosus sive novem Stephanorum pro Agria Strenue pugnantium gloriosa defensio ac victoria*. Lelőhelye: Piarista Rend Magyar Tartománya Központi Könyvtára, jelzete: P 33/8/15/23 139. A színlap teljes és részletes ismertetése: KILIÁN István: Dráma Dobó Istvánról és az egri vár védelméről. In: *Agria, Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve* 36 (2000), 499–519.

Balaton, Verpelét, Hatvan, Miskolc, Szendrő, Sirok stb.) került ki a diákok többsége, akik között szlovák, német és lengyel ajkúak is voltak.⁴ Telekesy ezután 100 rajnai forintot adományozott a jezsuita házfőnöknek, aki ezért a pénzért arannyal szegett színházi függőnyt, jelmezeket és díszletet vásárolt az iskolai színháznak.

Ezután több mint ötven évig nem volt egri színlap, de 1754. július 31-én (Loyolai Szent Ignác ünnepnapján) olyan nagyszabású, különleges jelentőségű előadásra került sor, amelyhez magyar nyelvű színlap is készült.⁵ A gimnázium új épületének átadásakor Faludi Ferencnek a Bíborbanszületett Konstantinusról szóló darabját játszották Kereskényi Ádám betanításában.⁶ A színlapot még Kassán nyomtatták, de a püspöki nyomda felállítása után már Egerben készültek a színlapok. Az első Egerben nyomtatott színlap a *Boldisár király* című előadáshoz készült (szintén magyar nyelven), Barkóczy Ferenc püspök tiszteletére.⁷

Eszterházy Károly idejéből a jezsuita gimnáziumból 7 nyomtatott színlapot ismerünk, ebből 5 biztosan a püspöki nyomdában készült, a *Joacház* magyar nyelvű (és csak 2 leveles aprónyomtatvány), a későbbiek pedig latin nyelvűek (és 4 levelesek). A legelső kettő 1762-ből való (*Primus Estoras*,⁸ *Joacház*⁹), ezt követte 1764-ből három színlap (*Balaeus a Bolindo Abyssiniae prius solis deturbatus*,¹⁰ *Themistocles*,¹¹

⁴Uo., 505–506.

⁵Modern kiadása: *Jezsuita iskoladrámák*, I. köt. (Szerk.): VARGA Imre, (kiad.): ALSZEGHY Zsoltné/CZIBULA Katalin/VARGA Imre. Budapest: 1992 (RMDE, XVIII 4/1), 148. (A továbbiakban: *Jezsuita iskoladrámák* I.)

⁶Modern kiadása: *Jezsuita iskoladrámák* I, 151–209.

⁷Modern kiadása: KILIÁN István: *Boldisár király*. *Archivum. A Heves Megyei Levéltár Közleményei* 3 (1974), 99–100.

⁸*Primus Estoras* acta ab illustrissima, nobili, ac ingenua studiosa juventute ArchiEpiscopalis Gymnasii Societatis Jesu Agriae Anno MDCCLXII. Honoribus Excellentissimi, Illustrissimi, Reverendissimi Domini Domini Caroli Dei, et Apostolicae Sedis gratia Episcopi Agriensis E Comitibus Eszterházy de Galantha, Perpetui in Frakno, Inclytorum Comitatum Heves, et exterioris Szolnok unitorum Supremi, ac Majestatum Status Consiliarii Actualis Intimi et caetera demissima veneratione dedicata. Agriae: Typis Caroli Josephi Bauer, Episcopatus Typographus 1762 (ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár, jelzete: KNY-18-987.).

⁹*Joacház szomorú játék*, Melly Egerben A'Jesus Társasága Érseki Iskolájának Nagyságos, Tekintetes, Nemes, Nemzetes Ifúságától tartott MDCCLXIIedik Esztendőben, Sz. Mihály havának napján." Modern kiadása: *Jezsuita iskoladrámák*, II. köt.: *Ismeretlen szerzők, programok, színlapok*. (Szerk.): VARGA Imre, (kiad.): ALSZEGHY Zsoltné/BERECZ Ágnes/KERESZTES Attila/KISS Katalin/KNAPP Éva/VARGA Imre. Budapest: Akadémiai–Argumentum 1995 (RMDE, XVIII 4/2), 929–930. (A továbbiakban: *Jezsuita iskoladrámák* II.)

¹⁰*Balaeus* Acta Agriae a media grammatices classe Anno MDCCLXIV Mense Majo Die...Agriae: Typis Caroli Josephi Bauer, Episcopalis Typographi 1764. Győri Püspöki Papnevelő Intézet Könyvtára, jelzete: XXIII. 2. 11. Coll. 68.

¹¹*Themistocles* acta ludis autumnalibus a suprema grammatices classe. Agriae MDCCLXIV mense Septembri. Cassoviae: Typis Academicis Societatus Jesu 1764. Győri Püspöki Papnevelő Intézet Könyvtára, jelzete: XXIII. 2. 11. Coll. 68.

*Valerius et Octavius*¹²), majd 1768-ból újabb kettő (*Callicles per vigili Patris curam ad frugem revocatus*¹³, *Falco, Juvenis Constantino politanus*¹⁴). Ezek a színlapok azért is figyelemreméltóak, mert általában csak a retorikai-poétikai osztályok előadásaihoz vagy a nagyobb, ünnepi előadásokhoz nyomtattak színlapot, itt azonban az előadások többségét az alsóbb osztályok növendékei mutatták be. A *Themistocles* színlapja valamilyen okból Kassán készült, az utolsó két színlapnál pedig nincs feltüntetve a nyomda helye. A *Callicles*ről nem tud a püspöki nyomda kiadványjegyzéke,¹⁵ amit még kiegészíthetünk egy újabb adattal, a *Tamerlanes* című, Gyöngyösön játszott előadás színlapjának mai lelőhelyével is.¹⁶ Több színlapon hiányzik a pontos dátum, ezt utólag, kézzel vezethették rá a nyomtatott színlapra, a bemutatók általában májusban és júniusban, illetve szeptember-októberben voltak.

A legutolsó nyomtatott színlap 1783-ból való, amikor is a papnövendékek mutattak be egy színjátékot Kozroes királyról Eszterházy Károly születésnapján, május 4-én. Tudomásunk szerint ez volt az első előadás az egri Líceum színháztermében, ezért is érthető, hogy majdnem húsz év szünet után újra színlapot nyomtattak a nagyszabású előadáshoz.¹⁷ Az előadás reprezentativitását jelzi, hogy Huszár Ferenc egri festőnek 40 forintot fizettek a színpadhoz szükséges aranyozási és festési munkálatokért.¹⁸

Mind a hét nyomtatott jezsuita színlap nagyon sok érdekességet rejt, tanulmányomban azonban csak azt az egyet, a *Primus Estorast* mutatom be részletesebben, amely közvetlenül Eszterházy Károly legelső öséről szólt, s amelyet a beiktatásakor játszottak el.

¹² *Valerius et Octavius*. Acta Agriae Ab Elementari classe. Anno MDCCLXIV Mense Juno Die...Agriae: Typis Caroli Josephus Bauer, Episcopalis Typhographi 1764. Győri Püspöki Papnevelő Intézet Könyvtára, jelzete: XXIII. 2. 11. Coll. 68.

¹³ *Callicles* acta Agriae ab infima grammatices classe in gymnasio societatis Jesu Anno MDCCLXVIII. Mense Majo, Die 15. (A kiadási hely és a nyomda megnevezése nélkül.) Győri Püspöki Papnevelő Intézet Könyvtára, jelzete: XXIII. 2. 11. Coll. 48.

¹⁴ *Falco* acta Agriae ab elementari classe in gymnasio societatis Jesu Anno MDCCLXVIII. Mense Junio, Die 4. (A kiadási hely és a nyomda megnevezése nélkül.) Győri Püspöki Papnevelő Intézet Könyvtára, jelzete: XXIII. 2. 11. Coll. 48.

¹⁵ *A könyvkiadó egri Líceum. Történet és kiadványjegyzék*, I. köt.: 1755–1852. (Szerk., kiad.): MIZERA Tamás/NAGY Andor/VERŐK Attila. Budapest–Eger: Kossuth Kiadó – EKE 2017, 166. *Joacház* (114.), 172. *Primus Estoras* (115.), 188. *Balaeus* (119.), 211. *Valerius et Octavius* (125.), 258. *Falco* (137.), 483. *Tamerlanes* (191.), 640. *Kozroes* (230.)

¹⁶ *A könyvkiadó egri Líceum*, 483. (191.) A színlap lelőhelye: Országos Széchényi Könyvtár [a továbbiakban: OSzK] Színháztörténeti Tár, Pro 117. A színlap modern kiadása: *Jezsuita iskoladrámák II*, 931–935.

¹⁷ *Kozroes király, Szomorú Játék*, mely a' Püspöki iskolában Elő Adatott Egerben MDCCLXXXIII. Esztendőben, Pünköszt Havának 4dik napján, Eger: 1783 (OSzK Színháztörténeti Tár Pro 120.). Modern kiadása: *Pálos iskoladrámák, királyi tanintézmények, katolikus papneveldek színjátékai*. (Szerk., kiad.): VARGA Imre. Budapest: Akadémiai 1990 (RMDE, XVIII/3), 507–510.

¹⁸ PINTÉR Márta Zsuzsanna: Színház a Líceumban. In: *Nagy elődök nyomában. A 70 éves Ternyák Csaba köszöntése*. (Szerk.): NAGY Andor. Eger: Líceum Kiadó 2023, 304. (Később Huszár Ferenc festette meg a kápolna oltárképét is 1793-ban, 180 forintért.)

Egerben – ahogy más jezsuita gimnáziumokban is – már évtizedek óta szokásban volt, hogy a püspököt (vagy a világi mecénást) a saját őséről, családjáról szóló előadással köszöntsék. 1740-ben, a tanév végén Erdődy Gábor egri püspök őséről, a törökök felett győzedelmeskedő Erdődy Tamásról játszottak ünnepi színjátékot *Thomas Erdődus de turcis victor in Croatia* címmel. Erdődy Tamás (1558–1624) ugyanis a török elleni harcok egyik ismert hadvezére, két ízben volt Horvátország bánja (1584–1596, 1608–1615), amelynek védelmében számos csatát vívott. Nem tudjuk, hogy a darab melyik hőstettéről szólhatott.

1761 végén Barkóczy Ferencnek szintén az oszmánok ellen harcoló őséről volt bemutató. Az iskola diákjai a *Comes Franciscus Barkóczy Agriae ab Turcarum jugo vindex* című játékkal búcsúztak a püspöktől. A darab nagyapjának, gróf Barkóczy Ferencnek (1627 körül–1709) állít emléket, aki kiváló katona volt, s 1679-től császári tábornokként vett részt a török elleni harcokban.

1762. június 29-én este, Eszterházy beiktatásakor az Eszterházy család honfoglaló őséről szóló darabot játszották el a diákok *Primus Estoras* címmel.¹⁹ Eszterházy Károly a kalocsai érsek és más előkelőségek társaságában tekintette meg a gimnázium színháztermében az őt köszöntő színjátékot, amelynek dalbetéteit a közönség megismételte.²⁰ A darab forrása az Esterházy Pál nádortól megrendelt és 1700-ban kiadott *Trophaeum nobilissime ac antiquissime domus Estorasiense in tres diversum partes* volt, amelynek fiktív családi oklevelei és történetei nagyon jó nyersanyagot biztosítottak a drámaíróknak.²¹ Az egri *Historia Domus* ezt írja az 1762 szeptemberében megismételt előadásról (amikor egyébként minden osztály szindarabbal köszöntötte Eszterházyt): „*Suprema Grammatices Classis [...] Drama exhibuit. Hujus Argumentum ex Privilegiis familiae Esterhazianae a Sancto Rege Ladislao, 2do Andreae, et aliis Hungariae Regibus gratiose concessis desumere placuit. Fuit autem istud: Primus Estoras Eursi Ducis Filius regnante glorioso Duce Hungariae Geyza [...]*”²² A bemutatóhoz színlap is készült. A tíz, névvel

¹⁹ Az idő rövidsége miatt ehhez még nem készülhetett színlap.

²⁰ SZELESTEI N. László: Eszterházy Károly egri püspöki beiktatása. In: *Tanulmányok a 17–18. századi magyarországi művelődésről*. (Szerk.): SZELESTEI N. László. Budapest: MTA – PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport 2018 (Pázmány Irodalmi Műhely/Lelkiségtörténeti tanulmányok 20), 145–152.

²¹ *Trophaeum Nobilissimae Ac Antiquissimae Domus Estorasiense In Tres Divisum Partes...I. Exhibit pervetustam Illustrissimae hujus Familiae Genealogiam, Imagines Personarum ad eandem pertinentium, cum adjecto ad quamlibet rerum ab iisdem praeclare gestarum Elogio.* II. *Continet Commentarium partis prioris.* III. *Complectitur Donationes, Officiorum, Honorumque Collationes, ac Privilegia, a variis Hungariae Regibus, ac postmodum Romanis Imperatoribus concessa, quibus ea, quae in prioribus circa vetustatem ac Nobilitatem Inclytae hujus Domus dicta sunt, insigniter approbantur, confirmaturque.* Viennae Austriae: Typ. Leopoldi Voigt 1700. (Négy nemzedékrendi táblával).

²² KILIÁN István: Az egri jezsuita iskola színjátszásának adatai 1692–1772. In: *Kétszáz éves az egri főegyházmegei könyvtár 1793–1993. Emlékkönyv*. (Szerk.): ANTALÓCZI Lajos. Eger: Főegyházmegei Könyvtár 1993 (Az Egri Főegyházmege sematizmusa VI – Schematismus Archidioecesis

jelzett szereplő (a szintaktikai, vagyis a középső osztályok diákjai) mellett zenészek, táncosok, katonák is szerepeltek az előadásban. Ignaz Neumayr játszotta Estoras fővezért. A darab időrendben mutatja be a család őseit a hunoktól, Bendegúztól, Attilától kezdve a hét vezérig. Közülük az egyik, Örs, minden ellenséget legyőz, feleségül veszi Idát, a dák király lányát, fiúk születik, Estoras, aki 120 évig él. Felnőttként megkeresztelkedik, s attól kezdve a Paulus (Pál) nevet viseli. A darab allegorikus szereplője Religio, az ő panaszkodásával kezdődik a darab: a magyarság még mindig sötét pogányságban és babonáságban él, üldözi és rabságba hurcolja a keresztényeket. Géza fejedelem és a mellette vitézkedő Estoras a trákok elleni győzelmet Hercules és Mars kegyének tulajdonítja. Religio azonban inti őket, hogy a győzelmet ne a hamis pogány isteneknek, hanem az egy igaz Istennek köszönjék. Isten hatalmát felismerve Estoras megtér, s amikor Géza fejedelem is kereszténnyé lesz, Estoras a fejedelem mellé állítja a pogány főurakat is, akik szintén felveszik a kereszténységet. Estoras az Aba nemzetségből szerez feleséget magának, és a fiuk, Lajos nagyszerű vitéz lesz.²³ A dráma szerzőjét nem ismerjük, a syntaxis osztályának tanára 1761-ben Szegedy Pál, 1762-ben Neander Antal volt.²⁴ Az utóbbinak semmiféle irodalmi tevékenysége nem ismert, de Szegedy Pálról (1735–1814) tudható, hogy később Bécsben a *Theresianum* magyar nyelv tanára lett, 1773-ban kanonok, később választott püspök. Két beszéde is megjelent nyomtatásban, így retorikai képzettségét tekintve talán ő lehetett a darab szerzője.²⁵

Bár nem egri előadáshoz készült, de érdemes itt bemutatni egy kassai színjátékot és színlapot is. Eszterházy ugyanis nemcsak Egerben volt mecénása a jezsuita gimnázium és a papnevelde előadásainak, hanem a *canonica visitatiók* alkalmával meglátogatott egyéb intézményekben is megtekintett több színielőadást, és színlapot is nyomtatott némelyikhez.²⁶ 1765-ben Kassán egy olyan darabot mutattak be, amely – akárcsak a *Primus Estoras* – Eszterházy családjáról, őseiről szól.

Annak is a *Tropheum* volt a forrása, a Szent László király idején élt két testvérrel, Esterházy Imréről és Konrádról szól, *Imre és Konrád Esztoráz. Szomorú Szabású, Vig Ki-menetelü* Játék címmel. Az előadás teljes szövege fennmaradt a székesfehérvári

Agriensis VI), 216.

²³ VARGA Imre/PINTÉR Márta Zsuzsanna: *Történelem a színpadon*. Budapest: Argumentum 2000 (Irodalomtörténeti füzetek 147), 202–203.

²⁴ Kilián (1993), 216–217.

²⁵ SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái*, XIII. köt. Budapest: 1909, 555. Ladislaus LUKÁCS S.I., *Catalogus Generalis seu Nomenclator biographicus personarum Provinciae Austriae Societatis lesu (1551–1773)*, Pars III: (R-Z). Romae: Institutum Historicum S.J. 1988, 1651.

²⁶ PINTÉR Márta Zsuzsanna: Eszterházy Károly színházi reprezentációja. In: *Személyek, intézmények szerepe a hívek lelkeségének alakításában a 17–18. században*. (Szerk.): SZELESTEI N. László. Budapest: MTA – PPKE Barokk Irodalom és Lelkeség Kutatócsoport 2019 (Pázmány Irodalmi Műhely/Lelkeségtörténeti tanulmányok 24), 101–118., PINTÉR Márta Zsuzsanna: *Eszterházy Károly és az iskolai színjátszás*. Eger: Líceum Kiadó 2019 (Líceumi szellemiség 12), 21.

Püspöki Levéltárban, és készült hozzá nyomtatott színlap is, amit szintén megőriztek.²⁷ Témája a testvérviszály volt: Imre és Konrád Esztoráz összeveszett az örökségen, és haddal támadtak egymásra. Inkább megölték volna egymást, mint hogy engedjenek vélt igazukból. Két tanácsadójuk, Bánk bán és Lelesz sem tudott dönteni a két herceg vitájában. Bánk bán végül elmegy Imréhez, hogy kipuhatolja szándékát, továbbá azért, hogy ha mégis Konrád életére törne, akkor megölje. Imre azonban szeretettel fogadja, és vele kívánja megüzenni öccsének, hogy már nincs mitől félnie. Ekkor azonban megjelenik Imre, karddal a kezében, hogy leszámoljon testvérével, mielőtt az ölné meg őt. Konrád azonban elmondja, hogy megjelent neki Szűz Mária, mire Imre leteszi a kardot, s lemond az örökségről is, hogy inkább a magyarok királynéjának ajánlja fel a vagyonát. Konrád először nem hiszi el bátyja megtérését, csak újabb cselet lát benne, de végül maga is Szűz Mária híve lesz. A verses *Prologus* és az *Epilogus* egy keretjáték, amelyben a diákok amiatt aggódnak, hogy miként fognak Eszterházy elé lépni. Egyikük ezt mondja:

Mitsoda uj fényesség ütközik szemeimbe?

O, Isteneknek váratlan kegyelme!

Illy nagy Püspöktöknek

Jelen-létén mit miveltek

Ifiak, jádzo helyre léptek?

Meg nem rettentí merészségtek

Fénlő méltósága?²⁸

Bízna a püspök jóindulatában és kegyességében, akit Vácról Egerbe vitt az érdeme²⁹ és a királyi kegy, ezért elkezdik a színjátékot. Az *Epilogus* szerint azonban a két testvér nagysága eltörlőül Eszterházy érdemei mellett.³⁰ Az előadás a vendégek körében nagy sikert aratott, és külön is dicsérték a gyönyörűen díszített színpadot. Áriák és duettek keretezték a hét jelenetből álló prózai szöveget, amelynek szerzője Rákóczi Imre és Heiszler Lőrinc, a kassai gimnázium tanárai voltak.³¹

A nyomtatott egri (magyar és latin nyelvű) színlapok mellett azonban van egy kéziratot latin színlap is, amelynek szövegét eddig senki nem vizsgálta. Bárdos Kornél 1987-ban, az *Eger zenéje* című kötetben jelezte ugyan, hogy látott egy olyan kéziratot színlapot, amelyen zenészek neve is szerepel, a szakemberek figyelmét azonban elkerülte ez az adat, amelynek a hiányos jelzete is nehezítette a kutatást.³²

²⁷ A szöveg lelőhelye a székesfehérvári Püspöki Levéltár: jelzet nélkül. Modern kiadása: *Jezsuita iskoladramák* II, 789–818. A színlap lelőhelye: OSzK Színháztörténeti Tár, Pro. 106.

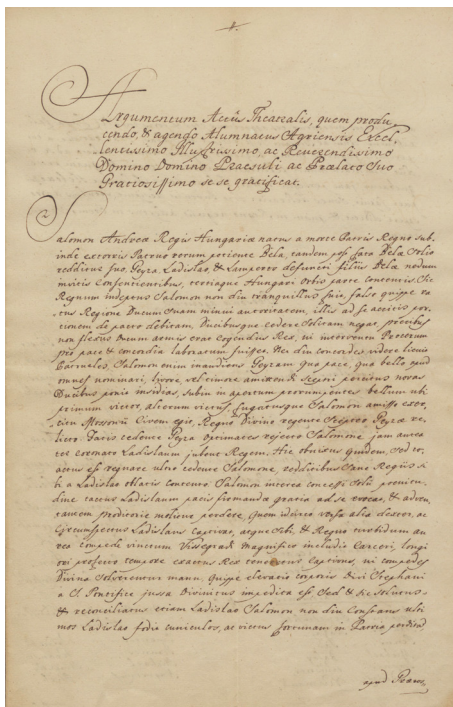
²⁸ *Jezsuita iskoladramák* II, 791.

²⁹ „Kinek, hogy hazájához érdemét /Nagy Király, felség, méltán tisztelnéd, /Azért Váczról Egerbe vivéd.” Uo., 791.

³⁰ „Conrádnak, Imrének/Erkölcsei félnenek/De mégis csak árnyékodba sem lépnek.” Uo., 815.

³¹ Uo., 816.

³² BÁRDOS Kornél: *Eger zenéje, 1687–1887*. Budapest: Akadémiai Kiadó 1987, 162.



Az 1784. február 19-i előadás kéziratos
színlapjának első oldala (Lelőhelye: Eger, Érseki
Levélár, Archivum Vetus 1893. V. doboz)

Az újonnan előkerült, 1784. február 19-ei színlap olyan darabhoz készült, amelyet a Líceum színháztermében mutattak be, farsang idején. Színre vitele egy évvel a *Kozroas* után volt, de kevésbé lehetett ünnepélyes, mint az Eszterházy Károly születésnapját és a színházterem megnyitását köszöntő nagyszabású előadás. Ezért nem is készült hozzá nyomtatott színlap, ahogy a későbbiekhez sem. (1783-tól kezdődően ugyanis már folyamatosan évi 2-3 előadás volt farsangkor a Líceumban.³³) A darab szerző-rendezője azonban készített (vagy készítette) egy szépen letisztázott, kéziratosszínlapot az előadáshoz, összefoglalva annak tartalmát és mellékelve a szereposztást is. Ez a drámaprogram, amely most már rendelkezésünkre áll, bizonyára személyesen a püspök számára, egy példányban készült; ezt bizonyítja az első mondata is: „Argumentum actus theatralis, quem producendo et

agendo alumnatus Agriensis excellentissimo illustrissimo ac reverendissimo domino domino praesuli et praelato suo gratiosissimo sese gratificat.”³⁴

Talán az indokolta a színlap elkészülését, hogy a fiktív és valós elemeket ötvöző történelmi drámában Eszterházy egyik őse is szerepelt. Sajnos a szerző-rendező nem követte a nyomtatott színlapok sémáját, és nem jelenetenként, hanem csak összefoglalóan jegyezte le a cselekményt, arra azonban nagyon ügyelt, hogy minden szereplő diák (prózai és énekes színész, muzsikusk, táncos) neve fel legyen tüntetve a lapokon.

³³ *A magyarországi katolikus tanintézmények színjátszásának forrásai és irodalma – Fontes ludorum scenicorum in scholis institutisque catholicis Hungariae.* (Szerk.): VARGA Imre, (kiad.): KILIÁN István/PINTÉR Márta Zsuzsanna/VARGA Imre. Budapest: Argumentum 1992, 214–220., PINTÉR Márta Zsuzsanna: Eger színházi élete 1692–1799 között. In: *Új eredmények a színház- és drámatörténeti kutatásban (17–19. század) – New results in the research of theatre and drama (17th–19th century).* (Szerk.): FARKAS Anett/KÖRÖMI Gabriella. Eger: Líceum 2022, 41–54.

³⁴ „A színdarab tartalma, amelynek bemutatásával és előadásával az egri ifjúság kedvében jár az excellenciás, méltóságos és főtisztelendő úrnak, kegyelmes főpásztorának és főpapjának”.

A *Diarium ceremoniarum*ban ezt olvashatjuk magáról a bemutatóról: „Hac die producta est Comoedia in Theatro Lyceo Episcopalis praesente Sua Excellentia et dominis capitularibus Nomine Alumnatus de *Salomone rege Hungariae et ducibus Geysa, Ladislao et Lamperto*, ad omnem Amoenitatem summamque Contesitam [sic!] Suae excellentiae Episcopalis, elaborante Studio et industriis reverendorum Dominorum Josephi Paracelsus et Francisci Grieger. Ubi inter reliqua Saltus demolitionem Arcis Agriensis et extructionem Ecclesiae Cathedralis referens authore praedicto, reverendus Josephus Paracelsus adeo complacuit Suae Excellentiae et eundem saepius laudaverit, hic etiam in Seminario eodem pro his diebus a Sua Excellentia sumptus obtinuit Alumnatus pro praemiis quae talia fuerunt ut usui deservire possint.”³⁵

Eszerint Eszterházy jutalmat is osztott a legkiválóbbaknak, ez mindig ünnepélyes alkalmakkor, leginkább a tanévzárón történt meg. A nyomtatott színlapokon néha a jutalmat nyert tanulóknak nevét is felsorolják, ebből tudható, hogy ilyenkor nemcsak a darabban részt vevő szereplők kaptak jutalmat, hanem a legkiválóbb tanulóknak járt a díj. A kéziratos színlapon erre vonatkozóan nincs megjegyzés, ahogy nincs ott a szerzők neve sem. Csak a *Diarium*ból tudjuk, hogy Grieger Ferenc és Paracelsus József írták és rendezték az előadást, amelynek a főszerepét is Grieger Ferenc játszotta.³⁶

A színlap szövege, Miskei Antal fordításában a következő:³⁷

³⁵ „Ezen a napon a Püspöki Líceum színházában Óexcellenciája és a káptalani urak jelenlétében, az ifjúság nevében Paracelsus József és Grieger Ferenc tisztelendő urak kiművelt tudásával és szorgalmával összeállított színjátékot adtak elő Salamon magyar királyról, valamint Géza, László és Lampert hercegekről püspöki Óexcellenciája felettből nagy gyönyörűségére és meglegedésére. Amikor ugrálás közepette előadták az egri vár lebontását és a székesegyház építést az említett szerzőtől, a tisztelendő Paracelsus József annyira elnyerte a tetszését Óexcellenciájának, hogy többször megdicsérte őt, s a bentlakásos iskola költségeit ezekre a napokra itt, a szemináriumban is Óexcellenciája állta, hogy az ilyenfajta jutalmak annak előnyére válhassanak.” *Diarium ceremoniarum 1772–1784*. 201. (Ford.): MISKEI Antal, Lelőhelye: Szemináriumi levéltár. Idézi: Kilián/Pintér/Varga, 215.

³⁶ Grieger Ferenc később gyöngyöspatai plébános lett, az ottani *Historia Domus*ban írt feljegyzései az 1831. évi kolerajárványról fontos forrásnak számítanak. Lásd KOVÁCS Béla: Kortárs feljegyzések az 1831. évi Heves megyei kolerajárványról. In: *Agria. Az Egri Múzeum évkönyve* 8–9 (1972), 91–104., LÖFFLER Erzsébet, *Az 1831-es kolerajárvány Heves vármegyében*, <https://ujkor.hu/content/az-1831-es-kolerajarvany-az-egri-foegyhamzamegyeben> (utolsó letöltés: 2024. február 26.) Grieger 1781–1785 között, Paracelsus József 1778–1784 között volt egri teológushallgató.

³⁷ Az eredeti, latin nyelvű szöveg az alábbi:

„Argumentum actus theatralis,
quem producendo et agendo alumnatus Agriensis excellentissimo illustrissimo ac reverendissimo domino domino praesuli et praelato suo gratisissimo sese gratificat.

Salamon Andreae regis Hungariae natus a morte patris regno subinde extorris patruo rerum potiente Bela, tandem post fata Belae solio redditur suo, Geysa, Ladislao et Lamperto defuncti filius Belae nedum invitit consentientibus, tertiatque Hungari orbis parte contentis. Sic regnum inde indeptus Salamon non diu tranquillus fuit, falso quippe ratus regione ducum suam minui, autoritatem illis ad se accitis porcionem de pacto debitam, ducibusque cedere solitam negat, precibus non flexus ducum armis erat cogendus rex, in interventu procerum pro fuisset pace et concordia laboratum.

„András magyar királytól született Salamont apja halála után azonnal száműzik Béla uralma idején az atyai királyságból. Végül Béla balsorsa után visszakerül a trónjára. Mivel az elhunyt Béla fiai: Géza, László és Lampert akaratuk ellenére egyeznek meg és nem igazán elégedettek Magyarország egyharmad részével, ezért a királyságot elnyert Salamonnak nem volt sokáig nyugalma. Tudniillik tévesen úgy gondolta, hogy a hercegek területe csökkenti a hatalmát, [ennélfogva] a magához hivatott hercegeknek nem hajlandó átadni az őket megillető szokásos részt. A hercegek kéréseit figyelmen kívül hagyó királyt fegyverrel kellett kényszeríteni. A béke és az egyetértés az előkelők közbenjárására jött létre. Az unokatestvérek közötti egyetértés nem tűnt hosszú életűnek. Salamon ugyanis meghallva, hogy mindenki Gézát emlegeti azon békében, azon háborúban, irigységből, vagy jogára elvesztésének félelme miatt, új csapdákat állít a hercegeknek. Aztán nyílt háború robban ki közöttük, ahol az elsőben győztes, a másodikban vesztes és megfutamított Salamon, miután elveszítette seregét, Moson lakója lett. Átengedett kormánypál-cájával Géza uralkodik a dicső királyságban.

Miután Géza beletörődött a sors akaratába, az előkelők – elutasítva a korábban már háromszor megkoronázott Salamont – Lászlót teszik királlyá. Salamon fellázadt ugyan, de kénytelen volt önként visszavonulva uralkodni [s] megelégedni a László által felajánlott, elégséges királyi jövedelmekkel.

Közben a trón átengedése miatt büntudatot érző Salamon a béke megerősítése végett magához kéreti Lászlót, s az érkezőt megpróbálja álnokul elpusztítani. Ezért őt a rátermett és megfontolt László – túljárva az eszén – fogságba veti, s az ellene és az ország ellen lázadót arany bilincsel leláncolva Visegrádon fényes börtönbe zárja. A királyt valóban hosszabb ideig őrzik fogolyként. Bilincseit isteni kéz oldja meg, tudniillik Szent István testének a szentséges pápa által engedélyezett felemelése isteni végzésből akadályba ütközött. Ám így is kiszabadul, s Lászlóval is megbékül. Salamon nem sokáig marad állhatatos, utolsókat áskálódik László ellen, ám szerencsését hazájában elveszítve legyőzik. Üzletel a görögökkel, megtámadja őket, de a külföldre való boldogtalan menekülése is igen szerencsés[en alakul], midőn az isztriai erdőkben húzza meg magát. Emiatt számos veszedelemtől megfutamítva meneküléssel mindegyiket [ti.: veszedelmet] elűzte. Amikor elhagyatottan önmagára lelt, a világi boldogságot, amelyről álmodott, üresnek találja, és amit üldözött, azt igyekszik immár elérni. Bizonyára szerencsésebb a zsidó Salamonnál, aki gyermekként

Nec diu concordēs videre licuit patrueles, Salamon enim inaudiens Geyzam qua pace, qua [sic!] bello apud omnes nominari, livore vel timore amittendi sceptri percitus novas ducibus ponit insidias, subin in apertum prorumpentes bellum ubi primum victor, alterum victus, fugatusque Salamon amisso exercitu Mossonii civem egit, regno divino regente sceptro Geyzae relicto.

Fatis cedente Geyza optimates rejecto Salomone jam antea ter coronato Ladislaum jubent regem. Hic obnixus quidem, sed coactus est regnare ultro cedente Salomone, redditibus sane regiis sibi a Ladislao oblati contento.

bölcs volt, idős korában [viszont] megőrült. Ez az ifjú oktalan volt, fiatalemberként felnőtt férfitől tanulta meg a bölcsességet. És amit nem tudott elérni a királyságban, azt a remeteségben szentségként nyerte el.”

Az *Argumentum* középre igazítva helyezkedik el az első oldalon, alatta a szöveg az első lap teljes felületét és a következő lap tetejét foglalja el. Ezt követi a szereposztás (a rövidítéseket feloldottuk):

Personae agentes

Salomon, Rex Hungariae – Franciscus Griger

Duces Hungariae

Geyza – Stephanus Mátsar

Ladislaus – Antonius Kovács

Lampertus – Stephanus Hanák

Comites et consilarii Salomonis

Vidus – Josephus Grényi

Ernaeus – Antonius Fekete

Esztoras, cubicularius Ladislai – Ladislaus Csépany

Bodus, Militiae Praefectus – Georgius Holló

Proceres Regni

Csakyus – Emericus Szániszló

Botthianius – Martinus Hagymási

Pálfius – David Pofók

Meander, Legatus – Petrus Ján

Eubulus, Eremita – Josephus Pruzsinszky

Milites Hungari Pro parte Salomonis

Salomon interea concessi solii poenitudine tactus Ladislaum pacis firmandae gratia ad se evocat, et adventantem proditorie molitur perdere, quem idcirco versa alia dexter, ac circumspectus Ladislaus captivat, atque sibi et regno turbidum aurea compede vinctum Vissegradi magnifico includit carceri, longiori profecto tempore exactus rex teneretur captivus, in compedes divina solverentur manu, quippe elevatio corporis divi Stephani a sanctissimo pontifice iussa divinitus impedita est. Sed et sic solutus, et reconciliatus etiam Ladislao Salomon non diu constans ultimos Ladislao fodit cuniculos, at victus fortunam in patria perditam, apud Graecos mercatur, eos aggreditur, sed et foris infelix fuga felicissimus dum ad Istriam sese recipit in sylvas.

Hac ratione a tot periculis fugatus, omnia fugiendo fugavit, dum se relicto ad se rediit, somniam mundi felicitatem vacuum reperit, et quam prosequatur, iam persequi instat. Felicior certe Salomone Hebraeo, qui puer sapuit, senex deliravit: Hic juvenis desipuit, vitulus a viro sapere didicit, et quam in regno nequirit, adeptus in eremo sanctitatem.” Eger, Főegyházmegyei Levéltár: A. V. 1893. V. doboz, dátum nélkül. Ezúton köszönöm Urbán Márta levéltáros segítségét a kézirat felkutatásához.

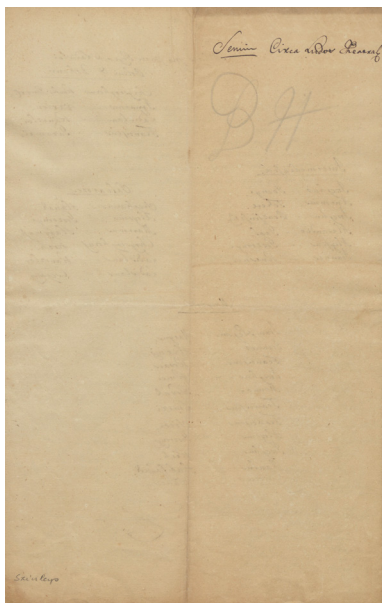
Mennas Novák
 Franciscus Linczi
 Franciscus Steer
 Aloysius Gosztonyi
 Josephus Kőch
 Paulus Hadfaludi
 Emericus Kaliczky

A szereposztásból jól látszik, hogy a mintegy negyven diák több szerepkörben is fellépett, a szöveges szerep mellett például táncoltak vagy zenéltek, esetleg a kőzjátékokban (amelyeket élőképnek vagy pantomimnak lehet leginkább elképzelni) volt kisebb szerepük. A zenészek karnagya Mátyus János 5. éves teológus volt, aki az előző évben is egy zenés darabot vezényelt farsang idején, a püspök nagy meglepedésére. Az 1783 februárjában bemutatott darab József pátriárkáról szolt, a négyfelvonásos darabban három kőzjáték volt, s hegedű, fuvola és cselló kísértte az énekszámokat. Az az előadás délután 4 órától este 8-ig tartott.³⁸ Hasonlóan képzelhetjük el ezt az 1784. évi farsangi előadást is, mert ebben is volt kőzjáték, ének, tánc, és a cselekményt tekintve bizonyára hosszú előadás lehetett.

A darab cselekménye a leírás szerint ugyanis egy többéves időszakot fog át. Az Árpád-házi királyok közül a legtöbb előadás I. Salamon magyar királyról és Szent László királyról szolt az iskolai színpadokon, főként a jezsuitáknál.³⁹ Valószínűleg azért, mert történetük nagyon jó példa volt arra, hogy mennyire könnyen fordulhat szerencsésből szerencsétlenbe még egy uralkodó sorsa is. Salamon állhatatlansága, hatalomvágya miatt olyan tetteket követett el, amelyeket intő példaként lehetett bemutatni a nézőknek, csodás megtérése, a világból való kivonulása miatt azonban a kegyes, istenfélő uralkodó példája is lehetett. „A Lászlóról, Gézáról, Salamonról szoltó krónikák csodás motívumokban gazdag mondai anyagot örökítettek át, ezek tovább éltek és gazdagodtak a hagyományban. Ezért fordulnak elő oly gyakran a csata előtti könyörgések, fogadalmak, hálaadások, jelenések, misztikus látomások, templomépítések különböző változatai a Géza – Salamon – László-mondakör

³⁸ A *Diarium Ceremoniarum 1772–1784*. ezt írta Mátyus Jánosról: „Musicam ipsimet Alumni sat elegantem producerunt quorum Director erat Joannes Matyus 4. anni Theologus et Insignis musicus.” Kilián/Pintér/Varga, 214., Bárdos, 162.

³⁹ A téma szakirodalmá éppen ezért nagyon gazdag: VARGA Imre: *László király alakja iskoladrámáinkban*. In: *Irodalomtörténeti Közlemények* 103 (1999), 143–153., KILIÁN István: Slavkovski Benedek drámája Salamon, valamint Géza és László küzdelméről (Privigye, 1718). In: *A Szent László-herma Győrbe érkezésének évfordulóján megtartott tudományos konferencia előadásai*. (Szerk.): MEDGYESY-SCHMIKLI Norbert/SZÉKELY Zoltán. Győr: 2008 (Arrabona 46/1), 131–144., CZIBULA Katalin: „Két napnak a nagy égen nincs helye” Szent László király alakja az iskolai színpadon és a hivatásos színjátszás kezdetén. In: Medgyesy-Schmikli/Székely, 147–164., PINTÉR Márta Zsuzsanna: *A történelmi dráma alakzatai a 16–18. századi magyar irodalomban*. Budapest: L’Harmattan 2018, 253–289.



Az 1784. február 19-i előadás kéziratos
színlapjának borítólapja

elemeiként a 17–18. századi katolikus iskolai színjátékokban.”⁴⁰ Varga Imre több mint 30 előadás adatait gyűjtötte össze, de a darab-címeken kívül szerencsésen fennmaradt öt magyar nyelvű drámaszöveg és egy drámaprogram is; ezt egészíti ki a most Egerben előkerült színlap.

A drámák közül kettő Andreas Friz német jezsuita *Salamon Hungariae rex* című latin darabjának fordítása.⁴¹ Eredetije 1738-ban készült, de csak kézirat formában hagyományozódott tovább. Mivel azonban Andreas Friz a jezsuita tanárjelöltek professzora volt Szakolcán, drámái – nemcsak a *Salamon*, hanem a *Zrinius*, a *Codrus* is – nagy hatást tettek a tanítványaira, és többen is másolták, fordították és adaptálták a szövegeit. Friz szemléletváltást hozott a magyar drámairodalomba, s a szakolcai jezsuita tanárképző tanáraként képviselt nézetei hosszú évtizedekre

meghatározták a magyar jezsuita dráma irányát, és előkészítették a klasszicista dráma térnyerését a 18. század végének drámafordító programjában. A műveiből készült fordítások és másolatok száma alapján Pietro Metastasio mellett a legtöbbet játszott szerző volt. Verses, négyszereplős drámája (a szereplők: Salamon, Eubolus remete, Salamon két társa) Salamon életének azt az időszakát viszi színre, amikor az udvari világ intrikáitól irtózó, kétségbeesett, legyőzött király egy remetében felismeri hajdani nevelőjét, és hatására elhatározza, hogy maga is hátat fordít a világi életnek, a földi korona helyett az égi koronát választva.

A darabot elsőként Lestyán Mózes fordította magyarra 1750 körül.⁴² Átdolgozásában megváltoztatta a remete nevét, nála Apornak hívják Salamon hajdani tanítóját.

1773-ban Mártonfi József (a későbbi erdélyi püspök) fordította le Friz darabját Budán, már verses formában, hexameterekben.⁴³

⁴⁰ Varga (1999), 151.

⁴¹ Lásd: *Jezsuita iskoladrámák I*, 271–272.

⁴² *Salamon, Magyarország királya*. A kézirat lelőhelye: *Gyulafehérvári drámagyűjtemény*: Batthyaneum (Gyulafehérvár): IX. 107. Kp. V. 20., 355–371. Modern kiadása *Jezsuita iskoladrámák I*, 249–293.

⁴³ *Salamon, Magyarország királya*. Kézirata nincs, Modern kiadása: *Kollégiumi drámagyűjtemények*. (S. a. r.): DEMETER Júlia/PINTÉR Márta Zsuzsanna. Budapest: Argumentum 2015 (RMDE, XVIII/7), 845–874.

Az első eredeti Salamon-drámát 1759-ben, Székelyudvarhelyen Illei János jezsuita tanár írta, de a *Salamon, Lászlónak foglya*⁴⁴ című darab létrejöttében – a dramatikusság formát és a stílust tekintve is – jól látható Andreas Friz, illetve a fordító tanár-kolléga, Lestyán Mózes hatása. Illei mégis autonóm módon írta meg saját darabját, Salamon életének más mozzanataira helyezve a hangsúlyt. A darab a mosoni mezőn játszódik, ahol Zabolts vezér segítségével Lászlónak sikerül elfognia Salamont, aki maga akart kelepccét állítani Lászlónak.

A következő darab, amelyet egy ismeretlen (jezsuita?, minorita?) szerző készített valamikor 1768–1792 között,⁴⁵ ezt a kétféle cselekménymozzanatot illesztette össze: az első felvonás a csellel elfogott Salamon története, a második pedig a világtól visszavonuló, a remeteséget választó Salamon története. A harmadik felvonásban László felajánlja a koronát Szűz Máriának (ezt a jelenet egy Szent István-drámából emelte ide). A két szerző, Friz és Illei szellemisége, feldolgozásmódja nagyon hasonló, nem véletlen, hogy ez a két szöveg már a kortársak szemében is összetartozónak tűnt.

A Salamon-drámák sorát Benyák Bernát *Megszégyenült irigység* című darabja zárja 1772-ből,⁴⁶ ami egy adaptáció: egy, valószínűleg német történelmi cselekmény átültetése a magyar Árpád-korba, a fordítás-adaptálás 18. század végén megjelenő divatjának megfelelően. Ebben – sokféle csel, álöltözet, rossz kezekbe került levél révén – Henrik király meggyőződik róla, hogy Salamon nem méltó az uralkodásra, és (a történelmi hűséggel szemben) Gézának adja a koronát.

A ránk maradt szövegeket átnézve jól látható, hogy az egri színlapon lévő szereplők és a cselekmény egy része is az ismeretlen szerzőjű, 1768 utáni darabban mutat rokonságot. Gieger Ferenc és Paracelsus József ugyanis a mogyoródi csatát (1074) vagy más politikai-katonai eseményt és Salamon remetévé válását is bemutatta az előadásban. Biztosan ismerték Friz darabját vagy annak variánsait, mivel innen vették Eubolus nevét. A színlapon a cselekmény leírása Bonfini krónikájának rövid kivonatát adja,⁴⁷ de sokkal inkább a történelmi háttérrel vázolja fel a püspök számára, mint az előadás valódi jelenetsorát. Inkább arra szolgálhatott ez a leírás, hogy az egymás mellé állított jelenetek (amelyek egymástól nagyon távoli időkben és helyeken játszódhattak) értelmezhetőek,

⁴⁴ *Salamon király, Lászlónak foglya*. A kézirat címe, lelőhelye: *A' mely kelepccébe akarja ejteni Lászlót Salamon, abba maga keveredik*. In: *Gyulafehérvári drámagyűjtemény*, 339–354. Korabeli nyomtatott kiadása: ILLEI János: *Három szomorú játék*. Kassa: 1767, 1–24. Modern kiadása *Jezsuita iskoladrámák* I, 299–324.

⁴⁵ *Salamon*, ismeretlen szerző, cím nélkül. A kézirat lelőhelye: OSZK Kézirattár, Quart. Hung. 3922, 306–314. Modern kiadása: *Jezsuita iskoladrámák* II, 191–228.

⁴⁶ BENYÁK Bernát: *Megszégyenült irigység Azaz Salamon magyar király*. A kézirat lelőhelye: Magyarországi Piarista Rend Központi Levéltára, jelzete: V.75. Modern kiadása: *Piarista iskoladrámák* I. (S. a. rend.): DEMETER Júlia/KILIÁN István/KISS Katalin/PINTÉR Márta Zsuzsanna. Budapest: Argumentum 2002 (RMDE, XVIII 5/1), 127–206.

⁴⁷ ANTONIO BONFINI: *A magyar történelem tizedei*. (Ford.): KULCSÁR Péter. Budapest: Osiris 2019 (Társadalomtudományi könyvtár), II. tized, IV. könyv: 319–361.

könnyen megfejthetőek legyenek a néző számára. Az előadásban egészen biztosan volt tanácskozási jelenet (a korabeli színjátékok meghatározása szerint: *consultatio*), színre vitték a mogyoródi csatát, esetleg a mosoni cselvetést, Salamon rabságát és kiszabadulását, majd pedig Salamon remetévé válását⁴⁸ és a közbjátékokban az egri várfalak lebontását, átépítését, az új templom felállítását. Ez utóbbi azért lehetett a darab egyik kulcsmozzanata, mert a hagyomány Szent Lászlónak tulajdonította a székesegyház felépítését az egri várban. Bonfininél két főember (Vid ispán és Ernye ispán) szerepel név szerint Salamon bizalmi embereiként, az ő nevüket, szerepüket tőle vették a szerzők. Mellettük azonban az egri előadásban ott voltak még a hercegek főemberei is, köztük „Esztoras, cubicularius Ladislai”, vagyis Szent László belső inasa, bizalmi embere. Nem tudjuk, hogy mi volt a dramaturgiai funkciója Estorasnak, de az ő szerepeltetésével a szerzők visszautaltak az 1762. évi *Primus Estoras* előadásra, amely szerint éppen Szent László volt az, akitől a család nemességét kapott. Joggal szerepel tehát itt László egyik híveként, s nem véletlen, hogy mellette a Batthyány, a Csáky és a Pálffy család egy-egy őse is ott van a szereplők között, azt érzékeltetve, hogy az Eszterházy család már ekkor is egyenrangú volt a legelőkelőbb magyar főúri családokkal.

Ezek alapján nagyon is érthető, hogy a püspök – aki egyébként is kedvelte a történelmi témájú bemutatásokat – nagy gyönyörűséggel és meglelégedéssel szemlélte az előadást, s az a jelenet, amelyben a szereplők az egri székesegyház építését vitték színpadra, szimbolikus módon saját törekvését is kifejezte egy új bazilika felépítésére, amelyre azonban már csak utóda, Pyrker János László idejében került sor.

⁴⁸ Uo., 344–346., 358–359., 361.